

ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИХ ВІДНОСИН У НАВЧАЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО АКТОРА

Стадніченко Н. В., к. пед. н, ст. викладач

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

jugon@gmail.com

Зміст статті полягає в дослідженні питання побудови суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному колективі в процесі фахової підготовки майбутнього актора, що є основою формування вмінь та навичок професійного спілкування як провідної характеристики фахової діяльності. Розглянуто науково-теоретичні, педагогічні, психологічні та мистецтвознавчі підходи щодо висвітлення означеного питання в різних його аспектах видатними діячами театру, вітчизняними та зарубіжними психологами та педагогами. Представлено освітньо-виховне середовище, де відбувається підготовка майбутнього актора до професійного спілкування, в контексті комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу: передачі й сприйняття навчально-виховної інформації.

Ключові слова: суб'єктно-суб'єктні відносини, педагог, майбутній актор, студент, етика, професійне спілкування.

FORMATION OF SUBJECT-SUBJECT RELATIONS IN THE EDUCATIONAL GROUP IN THE PROCESS OF FUTURE ACTOR PROFESSIONAL TRAINING

Stadnichenko N. V, PhD in Pedagogy, Senior Lecturer

Zaporizhzhia National University, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

jugon@gmail.com

The aim of this article is to study the issue of constructing subject-subject relations in the educational group in the process of professional training of the future actor, which is the basis for the formation of habits and skills of professional communication as a leading characteristic of professional activity. The theoretical, pedagogical, psychological and art studies approaches to highlighting the mentioned issue are considered in various aspects by prominent theater figures, domestic and foreign psychologists and educators. The educational and training environment, where the future actor is preparing for professional communication, is presented in the context of the communicative interaction of participants in the educational process: transmission and perception of educational and training information. The content, forms and methods of its transmission, and the establishment of mutual relations in the educational group are highlighted. The importance of pedagogical influence on creating a positive atmosphere during education as an essential condition of an educational and, at the same time, creative process aimed at forming verbal and nonverbal means of professional communication is emphasized. The necessity of finding new ways of training to the profession of the future actors in higher educational institutions of our country, so they will be able to implement creative ideas aimed at solving urgent social problems. The author focuses on the importance of orienting the educational process of institution of higher education to the personality of the future actor: studying by the teacher of "I-concept" of each student, focusing his efforts on increasing self-esteem where it is lowered and vice versa. The author proved that the establishment of subject-subject relations in the educational group is an important pedagogical task, since during higher education the future actor acquires not only professional skills and qualities but is also formed as a person and a representative of the creative elite. The article refers to the inadmissibility of students' violation of professional ethics standards, since knowledge, acceptance and observance of these norms is a moral and ethical basis for professional communication.

Key words: subject-subject relations, teacher, future actor, student, ethics, professional communication

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Входження України до світового співтовариства, налагодження міжнародних зв'язків у різних сферах діяльності зумовлюють потребу у фахівцях, здатних зробити значний внесок у розвиток духовних цінностей, у виявленні естетичних, морально-етичних, психологічних проблем сучасного суспільства. Особливо актуальною є проблема дефіциту міжособистісного спілкування. Провідна роль у пошуку шляхів її успішного вирішення належить театральному мистецтву. Оскільки провідною характеристикою діяльності актора є

професійне спілкування, освітньо-виховне середовище, у якому відбувається його фахова підготовка, має розглядатися в контексті комунікативної взаємодії студентів і педагога, передачі й сприйняття навчально-виховної інформації, що неможливо без налагодження суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному творчому колективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми і на які спирається автор.

Пошуком шляхів побудови взаємовідносин у навчально-творчому колективі займалися відомі діячі театру й театральні педагоги Є. Вахтангов, М. Кнебель, Л. Курбас, В. Мейерхольд, В. Немирович-Данченко, К. Станіславський, Л. Сулержицький, М. Чехов, С. Юр'єв і їхні учні та послідовники: Л. Волков, С. Гіпіус, Є. Гротовський, П. Єршов, З. Корогодський, Г. Крісті, Д. Лівнєв, В. Топорков, Л. Цукасова та ін.

Дослідження спілкування як складової фахової діяльності актора розглядали А. Брудний, В. Дибо, М. Каган, О. Копалова, І. Кулічков, О. Леонтьєв, Р. Штейнер та ін.

Розвитку комунікативних умінь майбутніх фахівців у різних галузях присвячені роботи С. Амеліної, В. Кан-Каліка, Л. Лимаренко, О. Литвинової, Г. Локаревої, А. Лутошкіна, В. Черевко, Т. Шепеленко та ін.

Однак проблему формування суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному колективі в процесі фахової підготовки майбутнього актора ще не вирішено.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета нашої статті полягає у визначенні змісту, форм та методів формування суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному колективі в процесі фахової підготовки майбутнього актора.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Суб'єкт-суб'єктні відносини, які необхідно побудувати в навчальному колективі – це стосунки, що передбачають урахування думок, поглядів, цінностей кожного суб'єкта спілкування, прояв толерантності, співчуття та поваги, сприйняття один одного таким, яким він є. Професійне спілкування спеціалістів у різних галузях відбувається за дотримання чітко визначених принципів, обумовлених характером фахової діяльності. Ці відносини в освітньо-виховному процесі фахової підготовки майбутнього актора спираються на систему принципів театру та принципів системи професійної підготовки майбутнього актора К. Саніславського [12].

Їх специфічність розкрито відомим режисером Б. Захавою через виявлення правил їх застосування. За цими принципами: колективності; синтетичності; визнання актора носієм специфіки театального мистецтва; використання творчості актора як матеріалу для мистецтва режисера; використання дії як матеріалу мистецтва театру; використання драматургії як ведучого компонента театру; визнання глядача творчим компонентом театру – відбувається реалізація процесу професійного спілкування актора у запропонованих обставинах драматичного твору «тут і тепер», у всіх його аспектах [3].

Принципи системи К. Станіславського стали базовими для реалізації навчальної програми фахової підготовки актора у театральних вишах нашої країни та за її межами.

Принцип життєвої правди вимагає від майбутнього актора реалістичного відображення дійсності, оскільки виключає найменші невідповідності життєвій правді запропонованих обставин вправ тренінгу, етюду, уривка та ролі у дипломній виставі. Щоб перевірити правдивість власної поведінки впродовж спілкування на сценічному майданчику, майбутній

актор має бути зосередженим на своїх внутрішніх відчуттях, на реакції партнера та на зауваженнях викладача.

Принцип ідейної активності втілюється шляхом розкриття творчого задуму автора літературного твору і задуму режисера як автора вистави, для чого майбутньому актору під керівництвом викладача необхідно здійснити детальне дослідження характеру дійової особи, її бажань, прагнень, взаємовідносин і на основі його результатів утілювати художній образ. Умовою реалізації цього принципу є активна взаємодія майбутнього актора з партнерами і педагогом у визначенні ідеї етюд, уривка, вистави у процесі навчально-педагогічного спілкування.

Принцип активності і дії вимагає реалізації творчого задуму через взаємодію з іншими персонажами в запропонованих обставинах, що втілюється у виразну сценічну форму відповідно до жанру літературного твору, взятого за основу етюд, уривка або вистави. Майбутній актор під керівництвом викладача має опанувати широкий спектр засобів вербального і невербального професійного спілкування і навчитися їх використовувати у процесі сценічної взаємодії.

Принцип органічності базується на природності сценічної поведінки актора в процесі взаємодії в межах запропонованих обставин п'єси, тому завданням фахової підготовки є пробудження творчої природи студента на основі індивідуального підходу, що в поєднанні з вірою в запропоновані обставини сприяє створенню правдивих сценічних характерів.

Принцип творчого перевтілення реалізовується майбутнім актором на завершальному етапі створення художнього образу і вміщує в собі результат опанування впродовж навчання всього комплексу засобів спілкування та використання їх для творчого перевтілення і трансляції глядачам.

Принципи системи К. Станіславського стали базовими для реалізації навчальної програми фахової підготовки актора в театральних вишах нашої країни та за її межами.

Навчальний колектив, де отримують професійну освіту майбутні актори, є одночасно і творчим, оскільки програмою фахової підготовки передбачено поєднання навчальної та творчої складових. Тому керівник курсу, з одного боку, виконує функції викладацької діяльності, з іншого, – формує колективні взаємовідносини, що реалізують один із специфічних принципів підготовки майбутнього актора – принцип колективності.

З метою пошуку способів формування суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному та водночас творчому колективі ми ознайомилися з методикою А. Лутошкіна, який представив кожний етап становлення взаємовідносин як образ: 1) «піщаний розсип»; 2) «м'яка глина»; 3) «мерехтливий маяк»; 4) «червоні вітрила»; 5) «палаючий факел». Методику А. Лутошкіна покладено в основу побудови суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин майбутніх акторів, формування яких вимагає творчого підходу [8].

Перший етап *«піщаний розсип»* характеризується відсутністю базової основи для міжособистісних стосунків між студентами. Навчальний курс – це формальна група, де кожен сам по собі. Члени навчальної групи стримані в проявах ознак спілкування, спільнота характеризується нестійкими об'єднаннями в мікрогрупи, настороженим сприйняттям педагога як формального лідера. У результаті спостереження за поведінкою студентів у групі педагог може запропонувати обрати старосту групи, студента, який проявляє організаційні здібності, для здійснення комунікації з усіма членами групи. На цьому етапі навчальні та творчі завдання, способи їх вирішення даються викладачем, який вимагає точного, безумовного їх виконання.

Викладачу, як формальному лідеру, на етапі *«м'яка глина»* важливо об'єднати групу вимогами до дисципліни для виконання навчальних завдань: підготовка повідомлень про життя видатних діячів театру в межах проведення лекцій-бесід, організація перегляду вистав,

відвідування художніх виставок, прослуховування музики тощо. Важливо організувати обмін враженнями від побаченого та почутого, щоб майбутні актори вчилися висловлювати свої думки, проявляти емоції та налагоджувати контакти з іншими членами групи. Ініціатива за викладачем, бо саме він ставить творчі завдання з урахуванням поглядів та нахилів студентів.

На етапі *«мерехтливий маяк»* у студентів виникає бажання активної взаємодії. Вони *«запалюються»* спільними проектами, а після виконання *«згасають»*. Педагогу важливо підтримувати цей *«вогонь»* – бути ініціативним, творчим, активним, пропонуючи до опанування на практичних заняттях вправи психофізичного тренінгу та ігрові підготовки, спрямовані на формування якостей професійного спілкування. Цей етап може характеризуватися частими емоційними виплесками студентів, що призводить до конфліктних ситуацій, які педагог повинен аналізувати та пояснювати, що конфлікти є перешкодою для реалізації творчої взаємодії, тому необхідно будувати особистісні стосунки на основі партнерства, відповідно до принципів колективності театру. Для зняття проблеми педагог може запропонувати учасникам конфлікту взяти участь у виконанні парної вправи або створити етюд, сюжетом якого є їхня ситуація. Ініціатива залишається за викладачем, однак творчі пропозиції окремих студентів необхідно підтримувати.

Утвердження ціннісних орієнтирів, активізація діяльності, спрямованої на встановлення конструктивних суб'єкт-суб'єктних відносин, запропонованих як педагогом, так й активною групою студентів, налагодження дружніх стосунків у групі відбувається на етапі, що отримав назву *«червоні вітрила»*. Викладач повинен використовувати педагогічно обґрунтовані підходи (особистісно-орієнтований, комплексний, системний, творчий тощо) для розвитку взаємовідносин у групі. Для вирішення складних творчих завдань щодо створення вистави необхідно формувати творчу взаємозалежність, відповідальність, взаємопідтримку, колективізм, розуміння кожним учасником спільних досягнень як власних.

Найбільш повно взаємодія в групі реалізовується на етапі *«палаючий факел»*. У виконанні навчальних і творчих завдань майже всі члени групи проявляють ініціативу та самостійність. Функція педагога у створенні суб'єкт-суб'єктних відносин щодо виконання навчально-творчих завдань носить рекомендаційно-корекційний характер. Таке ставлення сприяє підготовці до професійних конкурсів (особливо міжнародного рівня), що потребує ще більшого взаєморозуміння, злагодженості дій у пошуках творчого рішення та його втілення. У стосунках між студентами переважає толерантність, повага, доброзичливість у ставленні до результатів освітньої роботи кожного, незважаючи на ситуацію творчого суперництва, яку педагог може штучно створити, призначаючи двох виконавців на одну роль. Це допоможе майбутньому актору зрозуміти, що творча робота кожного є індивідуальною, одна роль може бути зіграна двома акторами дуже добре, однак по-різному. Тому, потрапивши в таку ситуацію в театрі, майбутній актор витратить свої зусилля на творчу роботу над роллю, а не на зіпсування стосунків з колегами.

Традиційно навчальна група студентів, майбутніх акторів, за специфікою підготовки – невелика, становить 16-20 осіб, з якою працюють два викладачі: керівник та куратор. Такий спосіб організації є виправданим для об'єднання різних за здібностями, характером, рівнем здатності до навчання молодих людей у єдиний колектив, де вирішуються спільні творчі завдання, серед яких головним є створення вистав.

Викладач фахових дисциплін має володіти якостями лідера, бути домінантою як комунікатор навчальної діяльності студентів, користуватися авторитетом і повагою серед колег. Використовуючи різні способи, він повинен прищеплювати студентам любов до театру, знайомити їх з прикладами відданого служіння мистецтву відомих акторів, стимулювати прояви їхніх творчих успіхів. У результаті дотримання такого стилю професійного спілкування викладачу фахових дисциплін, керівнику навчальної групи, можна розраховувати на: установлення довірливих відносин у колективі, співробітництво та

партнерство, налаштованість на успіх. Це зумовлює високу результативність занять з фахових дисциплін, стимулює навчальну та творчу діяльність майбутніх акторів, сприяє розвитку особистісних професійно важливих якостей, приносить задоволення від спілкування.

Взаємини педагога й студентів у навчальному колективі можна охарактеризувати як стосунки лідера та групи, об'єднаних спільними творчими завданнями. Екстраполюючи характерні риси поведінки лідера «малої групи», розроблені О. Сидоренко, ми визначаємо їх як нормативні вимоги до керівника курсу, який є комунікатором навчальної діяльності та повинен: «... постійно підкреслювати важливість спільних цінностей та спільного бачення майбутнього; постійно підкреслювати ідентичність: зосередженість на розвитку зв'язків між своїми послідовниками, та формувати в них почуття «хто ми є» і «що ми відстоюємо» як організація; моделювати бажану поведінку: проявляти особисту прихильність до цінностей, які він (або вона) висуває, проявляти самопожертву, що свідчить про відданість цим цінностям; виражати силу: створювати враження впевненості в собі, фізичної та соціальної сміливості, рішучості, оптимізації новаторства» [10].

Саме такі лідерські якості проявляли відомі діячі театру: Є. Вахтангов, Є. Гротовський, М. Чехов, М. Кнебель, З. Корогодський, Л. Курбас, В. Мейєрхольд та ін., беручи відповідальність за якісний рівень фахової підготовки, за морально-етичну сторону життя курсу, за вибір навчального репертуару, за майбутні творчі долі своїх учнів.

Є. Вахтангову, на правах керівника студії, удавалося успішно поєднувати в освітньому процесі властиву театру стихію гри із суворою професійною дисципліною. Його організаційна та педагогічна діяльність була орієнтована на створення колективу одностайців, що уможливило вирішення проблеми виховання молодого людини, формування її світогляду, естетичних та етичних установок, моральних якостей, суспільної активності [1].

Великий актор М. Чехов убачав успіх власної педагогічної діяльності в налагодженні партнерських стосунків між членами творчого колективу. Сутність діяльності педагога М. Кнебель розуміла як піклування про особистісне становлення кожного, про забезпечення доброзичливих взаємин у колективі, про підвищення загальної культури та моральних якостей студентів [5].

Наявність атмосфери взаємної довіри між учасниками колективу та його лідером для Є. Гротовського була єдиною умовою успішного професійного навчання та творчої взаємодії, оскільки, пропускаючи актора через цілий ряд шокуючих тренінгів, він змушував його зосередитися на вивченні позитивних та відразливих рис власної природи, щоб прийняти їх та навчитися використовувати в якості інструмента для творчого самовираження [2].

Важливість довірливих стосунків між педагогом та учнями підкреслював З. Корогодський. Під час бесід зі студентами він говорив: «...необхідно пам'ятати, що навчання складається із створення колективної творчої атмосфери (студійності) та власної творчості. Без першого – другого бути не може» [6].

В. Кан-Калік розглядав систему стосунків викладача та членів навчального колективу як: взаємодію факторів взаємозалежності та співпраці суб'єктів спілкування; формування в студентів відчуття психологічної спільності з педагогом; орієнтування на педагога як на людину з високою самооцінкою та самосвідомістю; відсутність авторитарних форм педагогічного впливу; підтримку стійкої мотивації до навчальної діяльності та використання її як фактора управління освітнім процесом; єдність ділового й особистісного спілкування; включення студентів у систему професійного педагогічного спілкування [4].

Відомі педагоги підкреслювали необхідність лідерських якостей викладача для організації освітнього процесу фахової підготовки майбутнього актора та управління внутрішньокolleктивними відносинами, які безпосередньо впливають на становлення молодого людини як творчої особистості.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у заданому напрямі.

Отже, формування суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному колективі в процесі фахової підготовки майбутнього актора є результатом налагодження комунікативної взаємодії між учасниками освітнього процесу: між педагогом та студентами та між членами колективу, що забезпечує ефективне засвоєння теоретичного змісту навчальних дисциплін, опанування професійних умінь і навичок, розкриття творчого потенціалу кожного студента та прагнення його реалізації в майбутній професійній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахтангов Е. Б. Записки. Письма. Статьи / сост. Н. М. Вахтангова. Москва: Искусство, 1939. 406 с.
2. Гротовский Е. От Бедного Театра к Искусству-проводнику: сб. статей / вступ. ст., пер с. пол. Н. З. Башинджагян. Москва: Артист. Режиссёр. Театр, 2003. 348 с.
3. Захава Б. Е. Мастерство актёра и режиссёра. Москва: Просвещение, 1978. 334 с.
4. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: книга для учителя. Москва: Просвещение, 1987. 190 с.
5. Кнебель М. О. Поэзия педагогики. Москва: ВТО, 1976. 526 с.
6. Корогодский З. Я. Первый год. Начало. Москва: ВТО, 1974. 112 с.
7. Курбас Л. С. Березиль: Из творчої спадщини. Київ: Дніпро, 1988. 518 с.
8. Лутошкин А. Н. Эмоциональные потенциалы коллектива: учеб. пособ. / А. Н. Лутошкин. Москва: Педагогика, 1988. 208 с.
9. Мейерхольд В. Э. Наследие: в 3 т. / Гос. ин-т искусствознания и др. Москва: ОГИ, 1998–2010. Т. 1. 742 с. Т. 2. 663 с. Т. 3. 782 с.
10. Сидоренко Е. В. Тренинг влияния и противостояния влиянию. Санкт-Петербург: Речь, 2004. 256 с.
11. Стадніченко Н. В. Професійне спілкування актора як засіб виявлення специфічних принципів театру. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя. 2014. Вип. 36 (89). С. 375–378.
12. Станиславский К. С. Этика. Москва: Музей Моск. Орденов Ленина и Труд. Красного Знамени Худож. акад. театра СССР им. Горького, 1947. 48 с.

УДК 811. 11: 379.047.477

DOI <https://doi.org/10.26661/-2522-4360-2018-1-29-25>

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Чернявський Б. Р., аспірант

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

b.cherniavskiy1992@gmail.com

У статті розглядається зарубіжний та вітчизняний досвід формування іншомовної компетентності майбутніх економістів. Для огляду зарубіжного досвіду формування іншомовної компетентності були взяті такі європейські країни, як Великобританія, Німеччина, Фінляндія, Естонія, Італія. Для огляду вітчизняного досвіду були взяті роботи провідних фахівців з питань формування іншомовної компетентності майбутніх економістів. Проведене дослідження свідчить про широку варіативність системи формування іншомовної компетентності майбутніх економістів у сучасному світі відповідно до динамічності її розвитку.